

2010-07-19

Sammanställning av remissvar

Förslag om ett "Centrum för utmarksbruk"

Ljusdalsbygdens museum har under vintern 2009-2010 genomfört en förstudie om möjligheten att skapa ett nationellt centrum för utmarksbruk byggt på ett antal lokala/regionala stödjepunkter. Förstudien genomfördes av Hamlin Eldsjälavård i samverkan med Centrum för Biologisk Mångfald och Ljusdalsbygdens museum, och finansierades med stöd ur Landsbygdsprogrammet.

Förstudierapporten skickades omkring den 15 april på remiss till ett 100-tal mottagare: statliga verk och departement, samtliga länsstyrelser samt ett urval museer och andra organisationer med verksamhet som berör fäbod- och utmarksbruk. Remisstiden angavs till 15 juni.

Förstudien tar sin utgångspunkt i Gävleborgs län och fäbodbruket, men lyfter fram behovet av ett sammanhållet stöd till olika former av utmarksbruk i olika delar av landet. I förstudien anges en möjlig framväxt av ett nätverk där ett antal befintliga organisationer med bäring på utmarksfrågor ges resurser att stärka sina roller och samverka på ett tydligare sätt än idag. Som utgångspunkt för resonemangen föreslås ett decentraliserat nätverk till en statlig merkostnad av ca 8 milj kronor per år, fördelat på ett litet centralt kansli och ca fem lokala "noder". Det finns dock öppningar för att resonera kring både lägre och högre ambitions- och kostnadsnivåer. Förstudien i sin helhet kan hämtas på <http://www.naptek.se/projekt/fabodbruket.php>.

Vid remisstidens utgång har 31 svar inkommit. Tio länsstyrelser, fem statliga verk, åtta museer, två kommuner, tre pedagogiska institutioner och två ideella organisationer har svarat. Från Härjedalen har ett gemensamt remissvar inkommit från LRF Jämtland, Destination Funäsdalen AB, Härjedalens fornminnesförening och Härjedalens fjällmuseum.

Inga politiska partier har besvarat remissen. Dock har också Föreningen Sveriges Fäbodbrukare i en enkät till de politiska partierna bland annat frågat om deras inställning till förslaget, med hänvisning till förstudierapporten. Partiernas svar redovisas på FSF:s webbplats <http://www.fabod.nu/> i takt med att de kommer in, vilket i skrivande stund pågår.

Länsstyrelserna

Länsstyrelsen i Jämtlands län anser att fäbodkulturen är en viktig fråga, och påtalar att man arbetat med den såväl inom olika projekt som inom den löpande verksamheten. Man anser att förslaget om att bilda ett centrum för utmarksbruk är ett utmärkt förslag som länsstyrelsen i Jämtlands län stöttar, under förutsättning att nationella medel kan tillskapas. Man är också beredd att medverka i nätverket, och påtalar att en representant från Länsstyrelsen i nätverket skulle bidra till bättre samverkan i de fall det finns intressekonflikter. Man framhåller Hackåsvallen i kulturreservatet Lillhärjåbygget i södra Härjedalen som ett av få exempel på levande fäbodmiljö utan kontinuitetsavbrott, vilket kan göra gården till en resurs för forskning inom ämnesområdet.

Länsstyrelsen i Dalarna delar utredningens uppfattning att utmarksbruket behöver stödjas i olika avseenden, men anser att det är tveksamt om utredningens förslag är lösningen på utmarksbrukets olika problem och behov. Man ser ett större behov av ökade resurser till direkta insatser, mera än uppbyggnad av ett organisatoriskt stöd. Man ser dock ett behov av bättre samverkan mellan olika sakområden, där införande av utmarkskonsulenter kan vara ett värdefullt stöd. Länsstyrelsen i Dalarna är därför positiv till att ta på sig rollen som värdorganisation för en eventuell utmarkskonsulent.

Länsstyrelsen i Gävleborgs län skriver att det är positivt att fäbodbruket och dess traditioner lyfts fram, och att förslaget har goda intentioner när det gäller angelägna frågor. Man är dock tveksam till det föreslagna upplägget. Man är tveksam till om behovet föreligger och befarar att det blir en kostnadskrävande organisation med osäker finansiering inte minst på lång sikt. Man påpekar att den största gruppen utmarksbrukare, samerna, bara nämns i förbigående och att den kvarstående målgruppen är mycket liten. Länsstyrelsen anser att det "skulle kunna vara intressant att ha någon resursperson lokalt i länet som samordnar de olika frågorna rörande fäbodbruk på ett regionalt plan". Man har dock inga möjligheter att finansiera en sådan lösning.

Länsstyrelsen i Stockholms län ställer sig positiv till förslaget. Stockholm är en kraftigt exploaterad region där det finns stor anledning att värna de få kvarvarande exemplen på utmarksbruk. Man framhåller att ett nationellt centrum för utmarksbruk – med tydligt och bredare fokus än fäbodbruk – sannolikt skulle erbjuda förbättrade underlag avseende t ex urval, prioritering och avgränsning av områdesskydd och skötselinsatser, och som kunskapsunderlag för fysisk planering. Länsstyrelsen i Stockholm ser även positivt på förslaget om en instans som kan medverka till att främja och koordinera kommunikationen mellan brukare och myndigheter, och som även kan bli en plattform för utbyte av kunskap med nya svenskar. Man påtalar en icke omnämnd tillgång i de kulturresevat som finns och deras brukare, en potentiell samverkanspart i nätverket.

Länsstyrelsen i Värmlands län tycker det är positivt med utökat samarbete mellan landets fäbodbrukare, men tar inte ställning till vilken form som är bäst för ett sådant samarbete. Man invänder mot användandet av begreppet "utmarksbruk" då förslaget främst fokuserar på fäbodbruk medan andra former av utmarksbruk i det närmaste helt saknas. Man ifrågasätter också formuleringen om att det finns "föga ekonomiskt utbyte av kulturmiljöaspekterna" (sid 15) och påpekar att det finns olika stöd, både statliga och EU-stöd, som skulle kunna utnyttjas mer än idag. Man ser ingen möjlighet att finansiera projektet men tar gärna del av fortsatt information.

Länsstyrelsen i Västra Götalands län lyfter fram att man har stora arealer hävdade utmarker i form av bohuslänska kustbeten. Förslagets starka fokus på fäbodbruk gör att man har mindre lätt att se hur andra former av utmarksbruk skulle kunna stärkas. Man ser dock allmänt positivt på förslaget vad gäller vidmaktshållande av biologisk mångfald och förståelse för utmarksnyttjande. Turism kan vara en utvecklingsbar idé. Nätverk kan vara ett sätt att väcka intresse, och ett forskningscentrum kan vara intressant i mindre skala.

Länsstyrelsen i Västmanlands län prioriterar inte dessa frågor, då man i princip saknar traditionellt utmarksbete med tillhörande sysslor. Man kan därför inte se sig som aktörer om förslaget realiserar, varken som värdorganisation för utmarkskonsulent eller på annat sätt.

Länsstyrelsen i Västernorrland meddelar att man ser positivt på förslaget, men tyvärr inte har möjlighet att medverka till att det realiserar.

Länsstyrelsen i Norrbotten anser att man bara marginellt skulle beröras av verksamheten, och att det inte finns tillräckligt med underlag för att inrätta ett särskilt centrum. Man föreslår istället ett tidsbegränsat projekt inom ramen för Landsbygdsprogrammet, med efterföljande utvärdering. Man kommer dock inte själva att aktivt medverka då Norrbotten saknar aktivt fäbodbruk. Att avsätta tjänstemannatid för medverkan går bara om man får ökat anslag för ändamålet. Man anser också att upplägget med att de s k utmarkskonsulenterna skulle vara till hälften anställda av en "värdorganisation" och till hälften av en extern organisation inte är praktiskt hanterbar. Om förslaget realiserar måste personen vara anställd av värdorganisationen, men till hälften finansieras av externa medel.

Länsstyrelsen i Södermanlands län väljer att behandla förstudierapporten som en ansökan om stöd, vilken man avslår med hänvisning till att stöd istället bör sökas hos Jordbruksverket.

Statliga myndigheter

Naturvårdsverket ser positivt på att stärka möjligheterna för utmarksbruk genom samordning och effektivisering av befintliga resurser. Man föreslår att NAPTEK inom sitt uppdrag får ansvar för att ta fram ett genomförbart, väl förankrat och finansierat förslag. Verket anser att länsstyrelserna bör ha en större roll än vad som framgår av förslaget, och att samordning, vidareutveckling och fortbildning för utvalda tjänstemän är bättre än att bilda en parallell organisation.

Livsmedelsverket redogör för sitt arbete med råd och stöd till företag bl a inom "paraplyet" Matlandet Sverige. Stöd ges främst genom bra och enkel information på verkets webbplats, resurserna för stödjande arbete till företag är starkt begränsat och man gör några få inspel per år i samverkan med branschorganisation, annan sammanslutning eller nätverk. Livsmedelsverket ser positivt på förslaget men kan inte utlova något deltagande i utvecklingen av projektet. Man har inte tillgång till några ekonomiska bidrag för externa projekt.

Jordbruksverket ser inte att det finns ett behov av ett särskilt centrum för utmarksbruk. Rådgivning sker inom länsstyrelsernas och kommunernas ordinarie verksamhet. Dessutom finns det inom NAPTEK möjlighet att lyfta frågorna kring utmarksbruk. Delar av de aktiviteter som föreslås i förslaget kan finansieras via projektstöd genom Landsbygdsprogrammet, nationellt via Jordbruksverket eller regionalt via respektive länsstyrelserna. Någon annan finansiering än inom Landsbygdsprogrammet finns inte hos Jordbruksverket.

Jordbruket har ett bra samarbete med Skogsvårdsstyrelsen med frågor kring bl a skogsbyte. Verket korrigerar också ett faktafel i förstudierapporten: den i texten nämnda Djurskyddsmyndigheten (s 24) finns inte längre, utan de frågorna hanteras nu av Jordbruksverket.

Kulturrådet har med intresse tagit del av förstudien och dess olika förslag, men konstaterar att myndigheten f n inte har några möjligheter att stödja projektet.

Riksantikvarieämbetet ser att tillblivelsen av ett nationellt nätverk till stöd för bevarande av olika former av traditionellt utmarksbruk är av godo. Men ser positivt på nätverkets avsikt beträffande ett regionalt och ett nationellt perspektiv. Riksantikvarieämbetet ser som sin roll att kunna stötta vid behov eller vid särskilda frågor.

Kommuner

Ljusdals kommun ställer sig positiv till förstudiens förslag om inrättande av ett nationellt utmarkscentrum och att Ljusdalsbygdens museum skulle kunna fungera som värdorganisation för en utmarkskonsulent. Man ser dock först behov av en nationell utredning, och att de ekonomiska konsekvenserna för kommunen tydliggörs. Då Ljusdalsbygdens museum sedan länge arbetat med frågor om fäbodbruk ser man att en nationell/regional verksamhet på ett relativt enkelt sätt kan införlivas med den ordinarie verksamheten.

Rättviks kommun tycker att förslaget om ett "Centrum för utmarksbruk" har ett mycket relevant och konstruktivt innehåll. Man anser att styrkan i förslaget ligger i ambitionen att vidga brukarperspektivet, decentralisera och utgår från de lokala resurserna och den lilla brukaren. Kommunen önskar en fortsatt dialog och vill gärna fortsätta att bidra med kompetens och resurser i nya kraftsamlingar kring stöd till utmarksbruk.

Museer

Länsmuseet Gävleborg har ingen möjlighet att fungera som värdorganisation för en utmarkskonsulent. Man ser dock positivt på projektet och vill gärna vara med och arbeta t ex på uppdragsbasis. Länsmuseet har erfarenheter av arbete med fäbodfrågor och bedriver forskning kring de äldsta fäbodarna i Hälsingland. Länsmuseet hyser förhoppningar om ett fruktbart och lärorikt samarbete kring utmarken i länet.

Värmlands museum välkomnar initiativet från Ljusdalsbygdens museum att åstadkomma ett ökat intresse och starkare organisation kring utmarksbruket. Man deltar gärna i en fortsatt diskussion men har inga egna resurser att satsa i fortsatt utvecklingsarbete. I det hypotetiska läget att finansieringsfrågan löses, ser museet möjlighet att fungera som värdorganisation. Villkoret är att det inte sker i konkurrens med befintliga aktörer, i synnerhet Utmarksmuseet.

Museet ser också ett behov av att utveckla förslaget. Man efterlyser en utvecklad beskrivning av det allmänintresse som skall motivera en nationell skattefinansiering, och undrar hur stor del av det äskade anslaget som skall gå till forskning respektive internationellt erfarenhetsutbyte. Värmlands museum anser att halvtidstjänster sällan är attraktiva och att konstruktionen med två arbetsgivare är tveksam både ur arbetsgivarens och arbetstagarens synvinkel.

Jamtli arbetar med utmarksanknuten verksamhet genom medverkan i bevarande och vård av fäbodmiljöer i Jämtlands län, genom egen jordbruksverksamhet inom Jamtli friluftsmuseum, samt deltagande i Naptek. Jamtli anser att syftet att stärka fäbodnäring och utövare av utmarksbruk är vällovligt. Ett framtida centrum för ett nytt nätverk kan ligga i Ljusdal eller i någon annan del av fäbodområdet, men det är viktigt att dess syfte och verksamhet i så fall avgränsas gentemot Naptek, som genom sin koppling till Centrum för Biologisk Mångfald har en viss politisk tyngd. Jamtli ställer sig också tveksam till om finansieringen av de önskade 10-15 halvtidstjänsterna går att realisera.

Nordiska museets samlingar och arkiv är rikhaltiga även beträffande olika former av utmarksbruk, och dessa är tillgängliga för ett nationellt utmarkscentrum likaväl som för forskare och allmänhet. Museet skulle mycket väl kunna vara värdorganisation för en utmarkskonsulent, knuten till museets

roll som bärare av det nationella lantbruksmuseiuppdraget. Nordiska museet vill dock peka på risken med att sprida arbete med bevarande och utveckling på alltför många händer. Kanske bör man överväga att ge en befintlig organisation ansvar för koordinationen - SLU om man vill betona forskning och utveckling, länsstyrelserna eller jordbruksverket om man vill betona rådgivning. Att inrätta ytterligare ett centrum är inte alls en självklar lösning, anser Nordiska museet.

Stiftelsen Skansen stödjer intentionerna med förslaget om ett nationellt utmarkscentrum. Skansen kan dock inte uttala sig om förslaget på organisationslösning eller om förslaget på omfattning. Skansens fäbod belyser fäbodbrukets betydelse såväl historiskt som för biologisk mångfald och som kunskapskälla för modern småskalig livsmedelsproduktion. En förutsättning för Skansens folkbildande uppdrag är att det finns olika kunskapscentra att samverka med. Om förslaget om ett nationellt utmarkscentrum realiseras förbättras Skansens förutsättningar att även i framtiden sprida kunskap om fäbodbrukets betydelse. Där bör Skansens roll som nationell mötesplats betraktas som en framtida möjlighet.

Åjtte svenskt fjäll- och samemuseum har tagit del av förslaget. Man ser positivt på förslaget och är beredd att delta i framtida diskussioner. Man är också beredd att stå värd för en utmarkskonsulent eller motsvarande.

Svenskt Utmarksmuseum är i stort sett positiva till förslaget och kan tänka sig att delta som en värdorganisation i ett framtida nätverk. Man motsätter sig dock namnförslaget "Svenskt Utmarkscentrum" med hänvisning till namnlikheten och risk för förväxlingar.

Finnskogsmuseet har i ett muntligt remissvar meddelat att man ser positivt på förslaget, men saknar resurser att i någon större omfattning delta i det fortsatta arbetet.

Pedagogiska institutioner

Centrum för Naturvägledning (CNV) inrättades 2007 av Naturvårdsverket och Sveriges Lantbruksuniversitet för att främja pedagogiska aktiviteter som underlättar för människor att uppleva och utveckla sin känsla för och kunskap om naturen. CNV instämmer i betydelsen av att utmarksbrukets värden kan bevaras och förmedlas till kommande generationer. Hur detta skall organiseras och finansieras lägger man inga synpunkter på.

CNV anser att naturvägledningens roll och möjligheter kunde ha nämnts på ett tydligare sätt i rapporten. CNV är ett nationellt centrum som bara undantagsvis kan engagera sig i lokala/regionala frågor. Man ser dock att CNV:s kansli och nätverk kan bidra med perspektiv som kan främja förmedling av utmarksnäringarnas betydelse och värden.

Centrum för Biologisk Mångfald (CBM) har varit representerade i styrgruppen för förstudien och anser att man haft möjlighet att tillföra sina synpunkter den vägen.

Högskolan i Gävle har också deltagit i förstudiearbetet. Man har en positiv inställning till att stödja det fortsatta utvecklingsarbetet och bidra med såväl utbildning som forskning.

Övriga organisationer

Föreningen Sveriges Fäbodbrukare bedömer att förslaget i allt väsentligt leder fäbodbrukets frågor och intressen framåt på ett önskvärt sätt. Man betonar vikten av dels ett regionalt engagemang, dels ett nationellt arbete med spridning och förankring till berörda brukare. FSF ser det som önskvärt och nödvändigt att samordna ett antal kulturminoriteter inom ramen för begreppet utmarksbruk, då det finns gemensamma principiella frågeställningar som bör hanteras på ett övergripande plan. Man nämner ett spektrum från skärgårdsjordbruk upp till fjälljordbruk, liksom även samekulturen i ett brett perspektiv. Man ser också anledning att diskutera anknytningen till icke-agrart utmarksbruk som jakt, fiske och slöjd. Ett nationellt nätverk med bred sammansättning kan fungera som forum för diskussion om utmarksfrågor, och även för anknytning till det nordiska/skandinaviska perspektivet och den fortsatta hanteringen av det immateriella kulturarvet.

FSF vill delta i en fortsatt diskussion om behov, former och utvecklingsmöjligheter för ett nationellt nätverk, och är intresserade av möjligheten att fungera som värdorganisation för en utmarkskonsulent. I avsaknad av egna resurser förutsätts i så fall att föreningen tilldelas tillräckliga medel för detta.

Naturbruksgruppen i Härjedalens kommun ser positivt på förslaget och kan tänka sig att vara värdorganisation för utmarkskonsulent under förutsättning att finansieringen är ordnad.

LRF Jämtland, Destination Funäsdalen AB, Härjedalens Fornminnesförening och Härjedalens Fjällmuseum avger ett gemensamt remissvar med en positiv inställning. De anser att fäbodbruket måste ges villkor som gör det möjligt att upprätthålla denna resurseffektiva och unika driftsform i framtiden. Man ser ett ökande intresse för lokala produkter, djurhållning och landskapsvård som en del i besökande gästers upplevelser.

Organisationerna planerar en större satsning på matturism och upplevelser kopplade till djurhållning och fäbodbruk. Här ser man goda möjligheter till samverkan med ett eventuellt utmarkscentrum. De anser att västra Härjedalen är en lämplig placering för en utmarkskonsulent med inriktning mot turism och en publik utställning kring utmarksbruk.

Sammanställning: Roland Hamlin 2010-07-19

Förstudien har finansierats med medel ur Landsbygdsprogrammet genom Länsstyrelsen Gävleborg.

Europeiska jordbruksfonden för landsbygdsutveckling: Europa investerar i landsbygdsområden